

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
Dsc.03/10.12.2019.1.16.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ДАВЛАТ СОЛИҚ ҚЎМИТАСИ
ҲУЗУРИДАГИ ФИСКАЛ ИНСТИТУТИ

Қўлёзма ҳуқуқида
УДК: 336.221 (575.1)

ГИЯСОВ САРВАР АЪЗАМОВИЧ

ИҚТИСОДИЁТНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНТИРИШДА СОЛИҚ
МЕХАНИЗМИДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ

08.00.07 – Молия, пул муомаласи ва кредит

Иқтисодиёт фанлари доктори (Doctor of Science) илмий даражасини
олиш учун тайёрланган

ДИССЕРТАЦИЯ

Илмий маслаҳатчи: иқтисодиёт фанлари доктори - И.М. Ниязметов

Тошкент шаҳри – 2022 йил

МУНДАРИЖА

	Кириш	3
I	ИҚТИСОДИЁТНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНТИ-	
БОБ	РИШДА СОЛИҚ МЕХАНИЗМИДАН ФОЙДАЛАНИШ-	22
	НИНГ ИЛМИЙ - НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ	
1.1	Иқтисодиёт ривожланишининг инновацион шакли ва уни давлат томонидан тартибга солишнинг объектив зарурлиги	22
1.2	Иқтисодиётни инновацион ривожлантиришда солиқларнинг роли ва солиқ механизмидан фойдаланишнинг иқтисодий аҳамияти	47
1.3	Солиқлар воситасида иқтисодиётни инновацион ривожлантиришга оид илмий - назарий ёндашувлар	68
	Биринчи боб бўйича хулоса	87
II	ЎЗБЕКИСТОНДА ИҚТИСОДИЁТНИ ИННОВАЦИОН	
БОБ	РИВОЖЛАНТИРИШДА СОЛИҚ МЕХАНИЗМИДАН	89
	ФОЙДАЛАНИШ АМАЛИЁТИ	
2.1	Иқтисодиётни инновацион ривожлантиришга қаратилган солиқ қонунчилиги таҳлили	89
2.2	Илмий тадқиқот ва инновацион фаолиятни солиқ механизми орқали тартибга солиш амалиёти	106
2.3	Солиқ механизми воситасида илмий тадқиқот ва инновацион фаолиятга инвестицияларни жалб қилиш ҳолати	131
	Иккинчи боб бўйича хулоса	147
III	ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТ ВА ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТ-	
БОБ	ГА СОЛИҚ МЕХАНИЗМИНИНГ ТАЪСИРИ ТАҲЛИЛИ	149
3.1	Корхоналар илмий тадқиқот ва инновацион фаолиятига солиқ механизмининг таъсири	149
3.2	Илмий тадқиқот ва инновацион фаолиятни кўллаб-қувватлашга қаратилган солиқ рағбатларининг баҳолаш услубиёти	168
	Учинчи боб бўйича хулоса	190
IV	СОЛИҚ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	
БОБ	ОРҚАЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖ-	191
	ЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ	
4.1	Солиқ механизмидан самарали фойдаланишнинг халқаро амалиётини Ўзбекистонда кўллаш имкониятлари	191
4.2	Илмий тадқиқот ва инновацион фаолиятни ривожлантиришда солиқ механизмидан самарали фойдаланиш йўллари	209
	Тўртинчи боб бўйича хулоса	231
	Хулоса	233
	Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	237
	Шартли қисқартмалар	258
	Иловалар	259

КИРИШ (фан доктори (DSc) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳон тажрибалари кўрсатишича, ҳозирги кунда инновациялар нафакат алоҳида ташкилотларнинг ривожланишида, балки миллий иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини таъминлашда, аҳолининг ҳаёт сифатини яхшилашда ва унинг фаровонлигини оширишда муҳим роль ўйнайди. 46 макро технологияларга эга энг ривожланган етти мамлакат бозорнинг 80 фоизини эгаллайди. Ҳар йили юқори технологияли маҳсулотлар экспортидан Қўшма Штатлар 740,0, Германия 530,0, Япония 410,0 млрд. АҚШ доллар олади. Бугунги кунда юқори технологияли маҳсулотларнинг жаҳон бозори ҳажми 2,0 трлн. 300 млрд. АҚШ долларида зиёд. Ушбу миқдорнинг 39 фоизи АҚШ, 35 фоизи Япония, 17 фоизи Германия ва 9 фоизи бошқа мамлакатлар маҳсулотларидир¹.

Муваффақиятли инновацион ривожланишнинг асосий омилларидан бири эса хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш ва қўллаб-қувватлашнинг самарали тизими ҳисобланади. Иқтисодиётни инновацион ривожлантиришда давлат ўз қўлидаги барча иқтисодий инструментлардан, жумладан фискал, тариф, пул-кредит, суғурта ва бошқа иқтисодий механизмлардан фойдаланади.

Халқаро валюта фонди маълумотларига кўра, жаҳонда ИТТКИ ва инновацион фаолиятни солиқлар воситасида рағбатлантириш усули бюджетдан бевосита молиялаштириш усулига нисбатан аксарият мамлакатлар томонидан фаол фойдаланиб келинмоқда. Масалан, Франция, Бельгия, Голландия, Португалия, Греция, Канада, Ирландия, Корея, Япония ва Австралия каби мамлакатларда бунга алоҳида эътибор берилмоқда. Агар 1996 йилда ИТТКИ ва инновацион фаолиятни рағбатлантиришда солиқ механизмларининг турли схемалари жаҳоннинг 20 та мамлакатлари томонидан фойдаланилган бўлса, 2019 йилда 50 дан зиёд, Иқтисодий

¹ Гутгарц Р. Д. В плену тренда «инновации» // Экономист. - 2019. - № 2. - С. 70-84.

хамкорлик ва ривожланиш ташкилотининг 35 та аъзо мамлакатларидан 30 таси, шунингдек, Аргентина, Чили, Колумбия, Перу, Коста-Рика, Малайзия, Индонезия, Таиланд ҳамда БРИКС мамлакатларининг барча бешталиги томонидан фойдаланиб келинмоқда².

Ҳозирда етакчи халқаро молия институтлари, илмий тадқиқот марказлари, ривожланган давлатлардаги нуфузли олий таълим ва илмий муассасалари томонидан иқтисодий инновацион ривожлантириш аҳамияти ва муҳимлиги, шунингдек, илмий тадқиқот ва инновацион фаолиятни тартибга солишда солиқ механизмидан самарали фойдаланиш, уни такомиллаштириш зарурати, солиқнинг рағбатлантириш, қоплаб бериш ва чеклаш функцияларидан уйғунликда ва оқилона фойдаланиш, ИТТКИни рағбатлантиришда солиқ механизми таъсирчанлиги ва самарадорлигини ошириш, шу билан бирга, мазкур фаолият турларига инвестицияларни фаол жалб қилишда, инновацион фаолликни оширишда ва инновацион жараёнларни жадаллаштиришда солиқларнинг ролини кучайтириш юзасидан кенг қамровли илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда. Жумладан, Бирлашган миллатлар ташкилотининг Европа иқтисодий комиссияси (Швейцария)³, Жаҳон банки (АҚШ)⁴, Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки (АҚШ)⁵, Халқаро валюта фонди (АҚШ)⁶, Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти⁷ (Франция)⁸, Европа комиссияси (Белгия)⁹, Бюджет ва сиёсат

² Fiscal policies for innovation and growth. International Monetary Fund. Fiscal monitor: Acting now, acting together. Chapter 2. Washington. USA. April 2019. 29 p.

³ Перспективы инновационной политики 2020: Восточная Европа и Южный Кавказ. Европейская экономическая комиссия организации объединенных наций. Женева. 2021. 420 с.

⁴ Всемирный банк, годовой отчет 2018. Информационно-издательский отдел Всемирного банка: Publishing and Knowledge Division. The World Bank. Washington. 97 с.

⁵ Innovations in tax compliance. Building Trust, Navigating Politics, and Tailoring Reform. © 2022 International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. Washington, DC 20433. 239 p.

⁶ Fiscal policies for innovation and growth. International Monetary Fund. Fiscal monitor: Acting now, acting together. Chapter 2. Washington. USA. April 2016. 29 p.

⁷ Policy incentives for private innovation and maximising the returns. From: OECD Journal: Economic Studies. Vol. 2013/1. Paris. © OECD 2014. p 45.

⁸ Stimulating digital innovation for growth and inclusiveness. The role of policies for the successful diffusion of ICT. 2016. Ministerial meeting on the digital economy. Background report. OECD digital economy papers No. 256. 151. p

⁹ How Can EU Legislation Enable and/or Disable Innovation? Jacques Pelkmans, Andrea Renda. Report. European Commission. Brussels, Belgium. July 2014. 78 p.